

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MANZUM BİR SÂ'ATNÂME: ESRÂR-I EYYÂM

Berivan CAN*

Zahir SÜSLÜ**

ÖZET

Teknoloji ve tekniğin gelişmediği dönemlerde insanlar evlenmek, ekip biçmek, sefere çıkmak, savaşmak, sulh etmek gibi birey ve toplum hayatını belirleyen önemli olay ve durumların akıbetini öğrenmek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bu merak duygusu ve yapılacak eylemlerin iyi sonuçlar doğurması yönündeki arzu insanları çeşitli yollara sevk etmiştir. Bunun neticesi olarak özellikle Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf ve muteber kimselerin eserlerinden delil çıkarılarak bir takım kılavuz eserler yazılmıştır. Melhameler, tabiatnâmeler, falnâmeler, tabirnâmeler, yıldıznâmeler, seğirnâmeler (ihtilacnâmeler), kıyafetnâmeler, sâ'atnâmeler bu eserlerden bazılarıdır.

Bu çalışmanın konusu; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4077/3 demirbaşta kayıtlı, Esrâr-ı Eyyâm isminde bir sâ'atnâmedir. 106 beyitten müteşekkil olan eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup yazarı meçhuldür. Çalışmada, eserin künye bilgileri ile birlikte şekil özellikleri ve muhtevası, dil ve üslup özellikleri hakkında bilgi verilip Latin harfli çevirisi aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı el yazmaları, yıldızname, eyyâm, saatname, uğur, halk takvimi, halk inanç ve inanışları

AN UNKNOWN AUTHORIZED POETIC SÂ'ATNÂME: ESRÂR-I EYYÂM

ABSTRACT

In the periods when technology was not yet developed, people resorted to various ways of learning the fate of important events and situations that shaped individual and societal life, such as getting married, cultivating the soil, going on an expedition, warfare, and making peace. This sense of curiosity and the desire for favorable results from their actions and fruitful deeds led people to pursue various paths. As a result, a number of guidebooks were written, drawing evidence from various resources, and in particular from the Holy Qur'an, hadiths and other works by reputable people. In this context, "melhame, tabiatnâme, falnâme, tabirnâme, yıldıznâme, seğirnâme (ihtilacnâme), kıyafetnâme, sâ'atnâme" are of some the genres of Classical Turkish Literature describing these types of works.

The subject of this study is a sâ'atnâme, a horoscope book titled Esrâr-ı Eyyâm which could be found in The National Library Manuscripts Collection, registered under inventory number 06 Mil Yz A 4077/3. This work, consisting of 106 couplets, is written in the form of masnavi verse and its author remains unknown. The study presents information about the bibliographic details, physical features and content of this work, as well as its language and stylistic features while at the same time, providing translation in Latin script.

Keywords: Ottoman manuscripts, science of the stars, eyyâm, saatname, fortune, folk calendar, folk beliefs and practices

1. GİRİŞ

İnsan ve toplum bilimlerinin özel bir alanı olarak antropoloji, sosyoloji, psikoloji, halkbilim gibi disiplinlerin ortak araştırma konusu olan fal geleneği, batıl inançlar ve ona yönelik davranış kalıpları içerisinde bulunan ve gerek geleneksel gerekse modern olarak tanımlanan birçok toplumda kabul gören ve sürdürülen bir inanç biçimidir.

Antropoloji geleneği içerisinde batıl inançlar, "korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren; geleceği bilmek isteğiyle bazı rastlantı benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren;

* Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bcan@atu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9336-7455.

** Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, zahir.suslu@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9518-7597.

bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği birtakım doğaüstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalar” (Örnek, 1971:42) olarak tanımlanmış olup birçok çalışmaya konu olmuştur.

Kökeninin Mezopotamya olduğu düşünülen fâl (fe’l), Arapça kelime anlamıyla “*uğur ve uğurlu şeyleri gösteren simge*” olarak bütün Asya ve Akdeniz coğrafyasına yayılmış olup göksel işaretler olarak tasavvur edilen “yıldızlarda milletlerin ve insanların kaderinin yazılı olduğuna” dair inanış üzerine kuruludur. Bu sebeple önemli olaylar sırasında yıldızların ne durumda olduğu belirlenip benzeri durumlarda benzer olaylar beklenmektedir (Aydın, 1995). Çelebi (1995) ise, fal geleneğinin özellikle gayb, gelecek ve insan karakteri hakkında bilgi verme amacıyla bütün esrarengiz faaliyetleri ifade ettiğini ve “ileride ortaya çıkacak bazı olaylar için işaretler taşıma”ya dayandığını belirtmektedir.

Geleceği bilmeye, zamanın getireceği iyilik ve kötülükleri önceden öğrenip buna göre davranış geliştirmeye dair inanç, edebi eserlerin de konusu olmuştur. Bu inanca dayalı olarak yazılan edebi eserlere Türkçede falname ya da yıldızname adı verilmektedir. Zamanın ve dolayısıyla günlerin özelliklerini ve nasıl belirleneceklerini, yıldızlar ve ay gibi gök cisimlerinin konum ve hikmetlerine dayanarak anlatan bu eserler arasında sâ’atnâmeler de vardır. Sâ’atnâmelerde, yedi yıldız tarafından temsil edilen haftanın yedi günü, yedi yıldız ve on iki burçtan birinin etkili olduğu vakitlere bölünür ve bu günlerin özellikleri anlatılır. Dolayısıyla Halkbilim çalışmalarında halk takvimi konusunda ele alınabilecek olan sâ’atnâmeler; yıldız bilimi, yıldızname ve falmeler ile yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda, falnâme ve yıldıznâme konusuyla ilgili literatür daha çok astroloji ve falcılıkla ilgili genel kitaplar, ayrıca mevâlid, ihtiyârât, havâs, sâ’at, envâ’ gibi konulara dair eserlerden oluşmaktadır.

Teknoloji ve tekniğin gelişmediği dönemlerde insanların evlenmek, ekip biçmek, sefere çıkmak, savaşmak, sulh etmek gibi birey ve toplum hayatını belirleyen önemli olayların neticesini bilme merakı olmuştur. Bu merak duygusu ve yapılacak amellerin hayırlı ve bereketli olması arzusu insanları çeşitli yollara sevk etmiştir. Bunun neticesi olarak özellikle İslamiyet inancı ile birlikte Kur’ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf ve muteber kimselerin eserlerine başvurmuşlar ve bu kaynaklardan geleceğe dair bir takım olayların sonuçlarını öğrenmeye çalışmışlardır. Sözü edilen kaynak eserler rehberliğinde Osmanlı sahasında birçok kılavuz eser yazılmıştır. Melhame, tabiatnâmeler, falnâmeler, tabirnâmeler, yıldıznâmeler, seğirnâmeler (ihtilacnâmeler), kıyafetnâmeler, sâ’atnâmeler bu eserlerden bazılarıdır.

Akaalın (2018), Kitâb-ı Sâ’atnâme isimli eseri incelediği çalışmasında Boyraz’ın (2006) Fal Kitabı (Melhemeler ve Türk Halk Kültürü) başlıklı çalışmasına atıfla, sâ’atnamelerin melhame türüne benzediğini belirtir ve Türkçe sâ’atnameler hakkında bilgi verir. Gür (2012) ise, yeryüzündeki soru(n)lara dair göksel cisimlerin işaret ettikleri muhtemel cevaplara ulaşmak amacıyla kutsal kitaplara dayanarak yapılan matematiksel hesaplar ile sure ve ayetlerin gönderme yaptıkları anlamların yaygın olduğunu belirtmekte, gökyüzü ve yeryüzü arasındaki kodları çözmede ehil kimselerin yorumlarının önemini vurgulamaktadır. Diğer taraftan İlhan (2022), benzer metinlerde ayet ve hadislerden örneklerin sıralanmasının astrolojiye dair ön kabullerin kutsal metinlerce de desteklenmesi endişesini açıkça gösterdiğini belirtmiştir.

Örneğin, Abdulganî Efendi’ye ait olan Havâssü Eyyâmî’l-Usbû isimli sâ’atnamede geçen:

“... **Fe-erselnâ ‘aleyhim riħan şarşaran fi eyyâmin-naħisâtin.*** Kâle İbnu ‘Abbâs rağiyallâhu ‘anhu: **El-eyyâmu kulluhâ su‘adâtun lâkinne ħalaķa ba‘đahâ nâħusen kemâ enne ħalaķa ‘ibâdallâhi lakinne ce‘ale ba‘đahâ li’l-cenneti ve ba‘đahâ li’n-nâr.¹** Pes bunda ma‘lûm oldu ki günleriñ sa‘di vardır.

.....

... Pes bu ħaķîrû ve faķîrû’l-muħtâcu ilâ raħmetillâhi ‘Abdu’l-ganî bin ‘Abdu’l-celîl murâda irüb her günüñ sa‘di ve naşı vesâ’ir ħavâssa müte‘allik olan etvâr ı aħâdiş ve tefâsîr ve kütüb-i mu‘tebereden ve ħikâyâtdan

* Fussilet Süresi, 16. Ayet: “Biz de Onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik.” (Altuntaş ve Şahin, 2011: 477).

¹ Bütün günler uğurludur ancak bazılarını uğursuz olarak yarattı. Nasıl ki kullarını yarattı ama bir kısmını cennetlik bir kısmını da cehennemlik yaptı (Altuntaş ve Şahin, 2011: 477).

mufaşşıl ve meşrûh ve cem' idüb bir risâle eyledim ki ..." ibaresinden anlaşıldığı üzere sâ'atnameler, Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerif ve muteber kitaplara, önemli kaynaklar olarak gönderme yapmaktadır.

Bu çalışmanın da konusu olan sâ'atnâmeler hakkında hem manzum hem mensur birçok eser yazılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Makedonya Milli Kütüphanesi OMCT II Koleksiyonu 724 numarada Abdulganî Efendi'ye ait olan Havâssü Eyyâmî'l-Usbû isimli eser, mensur olup Türkiye kütüphanelerinde çok fazla sayıda nüshası görülmüştür.
- Milli Kütüphane koleksiyonu 06 Mil Yz A 7314 numarada Hibetullah Gözcu b. İbrahim'e ait Sâ'atname isimli mensur eser, 160 varak olan eserin kütüphanelerde 100'ün üzerinde nüshası görülmüştür.
- Milli Kütüphane 06 Mil YzA 3459/ 8 numarada 134a-136b varakları arasında kayıtlı olup şairi bilinmeyen sâ'atname, manzumdur.
- Milli Kütüphane Mil Yz B 947/23 numarada 117b-120a varakları arasında Risâle-i der-Beyân-ı eyyâm-ı Seb'a" ismiyle kayıtlı eser, mensurdur.
- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2080/3 numarada 48b-55a varakları arasındaki eser, "Ahkâm-ı Eyyâm" ismiyle kayıtlıdır.
- Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 3039/3 numarada 16b-18a varakları arasındaki eser, "Ahkâm-i Sâ'atü'l-Eyyâm ve'l-Leyâli" ismiyle kayıtlıdır.

Farklı kütüphanelerde ve hatta aynı kütüphanede farklı isimlerle kaydedilen eserlerin nüsha sayısı oldukça fazladır. Bu durum sâ'atnamelerin yazılmış oldukları dönemlerde çokça rağbet gördüğünün delilidir.

Bu çalışmaya konu olan Esrâr-ı Eyyâm isimli manzum eser, günümüz Türkçesi ile "Günlerin Sırları" adını taşıyıp, içinde bulunduğu mecmuada yer alan başlığından da anlaşılacağı üzere, "Her ayın uğurlu ve uğursuz günlerini" konu edinir. Eser, adında Sâ'atnâme, Falnâme ya da Yıldıznâme tabirlerini taşımamakla birlikte konusu bakımından bu türler arasında gösterilebilir. Aşağıda, birey ve toplum için iyi ve kötüyü ayırt etme, kötülüklerden korunma ve iyiye yönlendirme işlevleri olması bakımından günlük yaşamın yasaları olarak nitelendirilebilecek, gelenek ve göreneklerin tamamlayıcısı olan inanç ve inanışlara dayalı uygulamaları içeren Esrâr-ı Eyyâm isimli bu eserin şekil, içerik, dil ve üslup özellikleri ele alınmış; Latin harfleri ile çevirisi verilen eser, bilim dünyasının ilgisine sunulmuştur.

2. BULGULAR

a. Eserin Adı ve Nüsha Özellikleri

Eser; 06 Mil Yz A 4077 numaralı mecmua içerisinde, 06 Mil Yz A 4077/3 demirbaş numarada 62b-64a varakları arasındadır. Sırtı tamir görmüş, şemseli, zencirekli kahverengi meşin kaplı mukavva bir cilt arasındaki mecmuanın içerisinde "Rebî'a-i Ezhâr, Miftâhu'l-Hisâb, Esrâr-ı Eyyâm, Terceme-i Pend-nâme-i Attâr, Menâfi'u'n-Nâs, ed-Durru'l-Manzûm fi't-Tıb, Menâkıb-ı Enbiyâ ve Merâtib-i Selâtîn, Târih-i Mulûk ve Elkâb-ı Selâtîn" isimli eserler mevcuttur. Makaleye konu olan eser mecmua içerisinde "Her ayın sa'din ve nahsın beyân ider" başlığı altında yer almaktadır. Talik ile yazılmış olan eserin her varağı 20 satırdır. Eser içerisinde şairin ismi ve mahlası bulunamamıştır.

Eserin bir başka nüshası Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3537/4 numarada "Eyyâm-ı Sa'd" ismiyle kayıtlıdır. 64-65b varaklarındaki eser 25 satır olup nestalik yazı ile yazılmıştır.

b. Eserin Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı ile yazılmıştır.

c. Eserin Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin hangi tarihte yazıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

“Ben teraḥḥumdan saña yād eyledim

Ca’fer-i Şâdık dilden söyledim

Sen daḥi eyle ri’âyet yime ğam

Kim vücūduñdan tekessür ola ğam

Key katı şakla sa’âdet bulasın

Olmasun şoñra nedâmet bulasın” (beyit 10-12)

Şair, eserini Cafer-i Sâdık’ın eserinden faydalanarak yazdığını, yaşantısında sıkıntı çekmek istemeyenlerin, pişmanlık duymak istemeyenlerin ve hayatta mutlu olmak isteyenlerin bu esere riayet etmeleri gerektiğini belirtmiştir.

10. beyitte *Ca’fer-i Şâdık dilinden söyledim* tabirini kullanan şair, eserini Câfer-i Sâdık’a ait olan cifr ve fal kitaplarından tercüme ettiğini belirtmişse de, Mehmet Atalan Câfer-i Sâdık’a nisbet edilen fal, kimya ve cebr ile ilgili eserlerin ona ait olmadığı söylemektedir. (Atalan: 122)

d. Eserin Dil ve Üslubu

Eserde ayın hareketlerinden yola çıkarak her bir ayın otuz günü ile ilgili malumat verilmiştir. Otuz günün hangi günleri kutlu ve mübarek, hangi günleri uğursuz ve bereketsiz olduğu dini olaylara bağlı kalınarak açıklanmıştır. Ayın ekser günleri ifade edilirken Türkçe tabir kullanılırken bazı günleri ifade etmek için Arapça tabirler kullanılmıştır.

Eser her türden insana hitap ettiği için eserin dili sade ve anlaşılırdır. Halka yararlı olmak istenen özellikle dini nitelikli eserlerde hedef okuyana talim ettirmek amacı güdüldüğünden bu tür eserler genellikle sanat kaygısından uzak yazılmışlardır. Bu sebeple bu eserler genel olarak sade ve anlaşılır bir üslup ile yazılmıştır. Söz sanatlarına yer verilmemiştir. Türkçe kelimelerin ağırlıkta olduğu bir manzumedir. Şair aruz vezni kullanmakta başarılı iken, kafiye bulmak için olağan bir çaba sarf etmemiştir: Mû-kamu (b. 4), ulu-sevgilü (b. 5), devletlödür-kuçludur (b. 13), neden-anadan (b. 29)... Bazı beyitlerde de kafiye yokken aheng rediflerle sağlanmıştır: tamām-tamām (b. 2), ola-ola (b. 22)...

e. Eserin Muhtevası

Eserin ilk on iki beyiti giriş mahiyetindedir. Kamerin bir ay içindeki görüntüsü hakkında bilgi verilmektedir. Ayın bazen inceldiği bazen kalınlaştığı zamanları olduğu söylenmiştir. Kamerî ayın bazen yirmi dokuz gün, bazen otuz gün sürdüğü ve bir sene içinde tüm ayların üç yüz elli dört gün sürdüğü belirtilmiştir. Ayın ilk parlaklığını verdiği zamanın herkesçe bir mana taşıdığı ifade edilmiştir. Ayın hangi günlerinin uğursuz hangi günlerinin uğurlu olduğu bir ilimle bilinmektedir ki bu sayede hangi günlerde sefere gidilir, evlenilir, dünya işleri ile meşgul olunur, büyüklerin huzuruna çıkılır bilinir. Şair bu günler hakkındaki malumatı Câfer-i Sâdık’ın eserinden öğrenerek eserine nakletmiştir. Bu ilme uyanlar saadete ve huzura erecek, uymayanlar gamlanacak ve pişmanlık duyacaktır.

Birinci günden otuzuncu gün hakkındaki malumat şöyledir:

Birinci gün: Her ayın ilk günü mutluluk, saadet ve refaktır. Ne iş yapılırsa yapılsın mutluluk getirir. Hz. Âdem bu günde yaratılmıştır. Evi idare eden kimsenin bir şey alması ve satması iyidir. Büyüklerin huzuruna çıkıp halkın ihtiyacının giderilmesini istemek gerektir. Ey cana can katan kimse, bu gün faydalı bir gündür. Ne işe başlarsan başla o iş kolaylaşır. Bu günde hastalanan tez iyileşir, nesi kaybolursa bulunur. Bu günden on yedini güne kadar kan vermektan sakınmak gereklidir.

İkinci gün: Hayırlı bir gündür, zira Hz. Havvâ, Hz. Âdem'e bu günde eş seçildi. Bir şey almak-satmak, evlenmek, sefere çıkmak iyidir.

Üçüncü gün: bu gün şerli gündür. İnsanların perhiz yapması, ticaret yapması iyidir. Ancak büyüklerin yanına varmak uğursuzluktur. Dünyevî işleri yapmamak, istekte bulunmamak, başkalarının sözlerini dinlememek lazımdır. Sefere çıkılırsa sefer zamanı uzar, hastalanmaya meyilli kimselerin bu günde hastalanması tehlikelidir. Hz. Âdem ile Havvâ bu gün cennetten çıkarıldıkları için bu gün uğursuzdur.

Dördüncü gün: Alış-veriş yapmak, evlenmek, bir şeyi bina etmek ve sefere çıkmak iyidir. Bu günde doğan oğlan hüner sahibi olur. Günü hoş ve bahtı hoş olur. Dışı temiz ve içi kinden uzak olur.

Beşinci gün: Bu gün uğursuz bir gündür zira Kâbil bu gün doğmuş ve kardeşi Hâbil'i bu günde öldürmüştür. Bu gün doğan erkek çocuk Kâbil'in huyuyla huylanır, oğlu ve kızı çok olup soyu bollaşır ve nefsine uyan kimselerden olurlar.

Altıncı gün: Bu gün evlenen kişiler şanslıdır. Satış yapan pazarlık yapılsa çok kazançlı olunur. İsteğe bulunan kimsenin isteği geri çevrilmez. Ne iş yapılsa sonu hayırlı olur.

Yedinci gün: Yedinci günün hayırlı bir gün olduğu üzerine bir ihtilaf yoktur. Bu gün ne yapılırsa iyi sonuçları olur. Hasta iyileşir, sefere çıkan sağ ve esen döner.

Sekizinci gün: Ne işe başlanırsa hayırlıdır.

Dokuzuncu gün: Hz. Nuh bugün dünyaya geldi. Bu günde doğanlar bahtlı olur, ömrü uzun olur.

Onuncu gün: Bu günün hayırlı bir gün olduğu üzerine ihtilaf edilmemiştir. Ne yapılırsa sonucu hayırlı olur.

On birinci gün: Bu gün Hz. Muhammed dünyaya teşrif etmiştir. Bu gün doğan çocuklar âlim ve akıllı sahibi olurlar. Sözü tatlı, manası kâmil, yüzü kutlu talihi mutlu olur.

On ikinci gün: Bu gün iyidir. Yapılan işler olumlu sonuçlanır.

On üçüncü gün: Bu gün yapılan işler yaramazdır. Fidan dikmek, ekin ekmek, imarda bulunmaktan sakınmak gereklidir. Sefere çıkılırsa zorluk çıkar, sabır göstermek gereklidir. İsteğe bulunulsa kaygılı olmak gereklidir. Kimseyle çekişmemek ve tartışmamak gereklidir. Bu gün doğan çocukların talihi kötü, bahtsız olur.

On dördüncü gün: Bu gün mübarektir. Bu gün yapılan şeyler tüm sene bereketini gösterir. Doğan çocuk zengin ve cömert olur. Bu gün hastalanan kişinin rahatsızlığı tehlikeli olur.

On beşinci gün: Bu gün mübarektir. Amellerin tümü yararlı olur.

On altıncı gün: Bu gün kötü gündür. Bu gün ilaç içilmemeli, sefere çıkılmamalıdır. İşler ya zıyan olur ya eksik kalır.

On yedinci gün: Gün içinde her saati iyidir. Yapılan işler yararlı olur. Özellikle kan almak iyidir.

On sekizinci gün: Bu gün mübarek bir gündür. Bu günde hayır çok, şer azdır. Düşman olanlar çok çabuk dost olur.

On dokuzuncu gün: Bu gün vaktin ilk saatleri iyidir. Hz. İshak bu günde dünyaya gelmiştir. Bu gün doğanların ömrü uzun, günü kutlu, bahtı mutlu olur. Çok oğlu ve kızı olur ve soyları dünya var oldukça devam eder.

Yirminci gün: Bu gün de iyi günlerdendir. Yapılan işte kaygılanmaya gerek yoktur.

Yirmi birinci gün: Dünya işlerinden uzak durmak gereklidir, sefer yapmak güçtür. Çok fazla sohbet etmemek ve emanet almamak gereklidir. Söylenmemesi gereken söz gizli kalmalıdır. Sabah yatmamalı dağa çıkmamalıdır.

Yirmi ikinci gün: Bu gün kutlu ve mübarektir. İstekler yerine gelir, dualar makbul olur.

Yirmi üçüncü gün: Bu gün mübarektir, Allah'a şükretmek gerekir. İbni Yâmin bugün doğmuştur. Bu gün doğan çocuğun durumu iyi, ayağı bereketli olur, bir şeyini kaybederse bulan kişi mutlu olur.

Yirmi dördüncü gün: Kötü gündür, sakınmak gereklidir. Zira lanetlenmiş şeytan bu gün dünyaya gelmiştir. Faydasız bir gündür. Bu günde dünyaya gelen çocuğa kibirli ve zorlu isim vermelidir. Bu kişilerin dili keskin, sözü zehirli olur, ölümleri kılıçtan olur. Ok atmak, ata binmek, hamama girmek zarar getirir. Bu gün zehirlenen kişi çabuk şifa bulur.

Yirmi beşinci gün: Bu gün uğursuz gündür, yapılan işler olumsuz sonuçlanır.

Yirmi altıncı gün: Bu gün mübarek gündür. Hz. Musa bugün denizi geçmiştir. Allah'tan ne istense makbul olur.

Yirmi yedinci gün: Bu gün mübarektir, Hz. Yakub bu gün doğmuştur. Bu gün doğan oğlanın hali iyi olur.

Yirmi sekizinci gün: Bu gün mübarektir.

Yirmi dokuzuncu gün: Bu gün kutludur, devletli ve güzeldir.

Otuzuncu gün: Bu gün istekte bulunmalıdır. Bu gün Hz. İsmail doğmuştur, bereketlidir. Bu gün doğanlar, alış verişte çok kazançlı olurlar. Doğan çocuk nasibi bol olarak doğar, doğru konuşur, olumlu düşünür. Unutulan bir şey çabuk hatırlanır.

Şair, otuz gün hakkında malumat verdikten sonra eserini tamamladığını, herkesin ahirete göçeceğini ancak geriye bu eseri yadigar kalacağını belirtmiştir. Eserini âlimlerin, akıl sahiplerinin ve aşk erlerinin okuyacağını belirtmiştir.

En sonra eserini okuyanların kendisine hayır duada bulunmalarını ve eserde ayıplarını görmezlikten gelmesini istemiştir.

f. Eserin Latin Harfli Çevirisi

Her ayıñ sa‘din ve naħsın beyān ider

Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

1. On iki ay kim ʔolunur hem ʔoĝar
İncelür gāħ ʔoĝalur iner aĝar

2. Kim yigirmi ʔokuz oldu ol tamām
Kimisi bellü otuz oldu tamām

3. ʔün bu resm-ile ider devri ‘ayān
Üç yüz elli dört olur günler hemān

4. Ğurre ne gündür her ayuñ mü-be-mü
Añladıñ bildiñ tamām ‘ilmi ʔamu

5. Bunda bir ma‘nā daħi var ey ulu
Hāşş u ‘ām içre mu‘azzez sevgilü

6. Her ayuñ ʔankı günü yatlu-durur
ʔankısı rüz-ile devletlü-dürür

7. Beglere varmak yā evlenmek kişi
Yā sefer yā ĝayrı her dünyā işi

8. Bāri fi’l-cümle bil ey şāhib-fünün
Her ayuñ sa‘di vü naħsi ʔankı gün

9. Sa‘d olursa hem şürü‘ eyle işe
Naħs olursa şabr ʔıl ey paşa

10. Ben teraħħumdan saña yād eyledim
Ca‘fer-i Şādıĝ dilden söyledim

11. Sen daħi eyle ri‘āyet yime ĝam
Kim vücūduñdan tekessür ola ĝam

12. Key ʔatı şakla sa‘ādet bulasın
Olmasun şoñra nedāmet bulasın

13. Her ayuñ evvel günü devletlüdür
Her ne iş kim ʔutasın ʔut ʔutludur

14. Ādemi bu günde yaratdı Hūdā
Almak u şatmak eyüdüdür ketħudā

15. Pādişāhlar ʔatına varmak gerek
Hācet-içün halka yalvarmak gerek

16. Her ne iş başlar-[1]sañ ola ʔolay
Menfa‘atlü gün-dürür ey cān-fezāy

17. H̄asta olursa kiŒi hoŒ ola t̄iz
Her nesi yitse buluna ey 'az̄iz
18. İllā Œakla bu ḡuni aldırma kan
On yedi ḡüne degin ey r̄uḥ-ı Œān
19. Hem ikinci ḡun eȳü olsa revā
Zire bu ḡünde yar oldu H̄avvā
20. Almağ u Œatmak nikāḥ etmek kamu
Hem sefer kılmak eȳüdü r̄ ey 'am̄ü
21. Pes üçüncü ḡun-dürür Œer̄ir-i yevm
Anda perh̄iz eylese hoŒ ola kavm
22. Hem bugün içre ticāret hoŒ ola
Beglere varmak katı b̄i-Œüm ola
23. Emr-i d̄unyāv̄i bugün etmeyeler
H̄acet isteyüb söz iŒitmeyeler
24. Ger sefer kıla uzana r̄uzigār
Œayru olursa ḥaḩardır yādigār
25. Āniñ-içün r̄uz-ı naḩs oldu bu dem
Çıkdı uçmağdan H̄avvā-yla Ādem
26. Hem benā budur dördüncü ey birā
HoŒ evlenmek daḩi bey' u Œirā
27. Hem binā yapmak eȳüdü r̄ hem sefer
Ger toğa oğlan ola Œāḩib-h̄üner
28. R̄uzı giñ ola v̄ü baḩtı hoŒ ola
TaŒı pāk içi ğarağdan boŒ ola
29. Gör beŒinci ḡun kim naḩsdır neden
Zire bugün toğdı K̄ābil anadan
30. H̄ābili hem bugün öldürdi 'ul̄un
Hiç iŒe yarar degildir iŒbu ḡun
31. Ger bugün oğlan toğa ey 'aklı bol
K̄ābilin ḩulḩın ḩūyın ḩūylana ol
32. Çok ola oğlı kıızı arta Œoyı
Nefse uya yavuz ola key Œopı
33. R̄uz-ı sād̄is ḡun ne ḡündür ey ulu
Bugün evlene kiŒi ne baḩtlu

34. Ger şatu bāzār ide ribh ide çok
Hācet isteyen kişi bulmaya yok
35. Her ne iş kim sen tutasın ‘ākıbet
O yitüp andan ötesin ‘ākıbet
36. Bu yedinci gün eyü yok ihtilāf
Her ne işlerseñ eyüdür bī-hilāf
37. Hısta hoş ola sefer kılan kişi
Şağ esen gele mübârekdir işi
38. Hem sekizinci gün ey ma ‘nā-fürüş
Ne işe ikdām idesin ola hoş
39. Hem tokuzuncı gün eyüdür ey ebī
Dünyeye geldi bugün Nūhu’n-Nebī
40. Her ki bu günde toğa ey dil-nüvāz
Devleti çok ola hem ‘ömri dirāz
41. Hem onuncı gün eyüdür bī-hilāf
Her ne işlenürse tutulmaya tāk
42. On birinci gün eyüdür ey şafā
Dünyeye geldi Muhammed Muştafā
43. Ger bu gün toğa veled ey hayr-i nās
‘Ālim ü ‘ākıl kopardır bī-kıyās
44. Ma‘nası kâmil sözi tatlu ola
Tāli‘i mes‘ūd yüzi kutlu ola
45. On ikinci gün eyüdür ey paşa
Her ne iş kim tutasın vara başa
46. On üçüncü gün yaramazdır daħi
Key hāzer kılmak gerekdir şahī
47. Ekin ekerseñ dikerseñ yā dıraht
Yā ‘imāret başlasañ nīk baht
48. İşbu gün şabr it şürü‘ itme şakın
Hem sefer düşvār oladır bil yakın
49. Hācet isterseñ olasın kayğılu
Key şakın itme nizā‘ ey hoş hulū
50. Bu gün olursa veled odsuz yüzi
Tāli‘i bed-baht devletsüz özi

51. Hem bu on dördüncü gün ey nîk-hâl
Gün mübârekdir mübârek gele sâl

52. İşbu gün oğlan toğa ger ey ahî
‘Âlim oladır ğanî vü hem saĥî

53. İllâ bu günde marîz olan yavuz
Key ĥaţarlıdır ĥaĥîkat bil rumûz

54. On beşinci gün mübârek bî-melâl
Dükeli işe yarar bî-intiĥâl

55. Hem on altıncı gün yavuzdur ser-te-ser
Ne ot içeler bu günde ne sefer

56. Her ne tutarsañ yaramaz geledir
Yâ ziyân ola yâ ebter ĥaladır

57. On yedinci gün zî-sâ‘at u zihî gün
Dükeli işe yarar ey reh-nümün

58. Ĥaşşa ĥan almaĥ eyüdüür bî-ĥilâf
Tâ evâĥir ne deĝin yok iĥtilâf

59. Ne mübârek gün ola sâmin ‘aşer
Ĥayr öküş ola bu gün az ola şer

60. Bu gün iş iden-dürür fırsat bulan
Tîz girü dost ola hem düşmen olan

61. On toĥuzı gün eyüdüür ibtidâ
Dünyeye İşĥâĥı getürdi Ĥudâ

62. Ger bugün ola veled ‘ömri mezîd
Rûzı ĥutlu ola vü baĥtı sa‘îd

63. Çoĝ ola oĝlı kıızı tuta ĥarâr
Hem şoñra cihânda ĥala pâydar

64. Hem yigirminci gün ola eyü
Ger işiñ ola idesin ne ĥayu

65. Pes yigirmi biri gün ey mu‘teber
Key ĥazer kıлмаĥ gereksin key ĥazer

66. Dünyâ işlerine meyl itmeyi gör
Hem sefer müşkil-dürür gitmeyi gör

67. Şoĥbet idüp oturup ĥalma şaĥın
Kimseniñ emânetin alma şaĥın

68. Şubh vaqtinde uyuma çıkma tağa
Olma o menhī-i dirhem ey ağa
69. Yād u hem baş-ile açma şarāb
Gizlü söz var-ise şakla çün türāb
70. Çün hilālīñ sānī ve'l- 'işrūn ola
Görünce kutlu mübārek gün ola
71. Her neye ārzū idersin buluna
Şankim irişdiñ du'ā maqbūlüne
72. Çün yigirmi üç ola ey bu'l-ḥasen
Gün mübārekdir Ḥaḫka şükr eyle sen
73. İbni Yāmin toğdı bu gün anadan
Okudum gördüm degil pervāneden
74. Ger bu gün ola veled hoş-ḥāldir
Ayağı kutlu sebeblü sāldir
75. Nesnesi yitse buluyan ola şād
Āḫiri hoş oladır ey hoş-nihād
76. Çün yigirmi dört ola bilmek gerek
Key yavuz gündür ḥazer kılmak gerek
77. Dünyeye geldi ḥaḫīḫat ey emīn
İşbu gün içinde nāmerd ü la'īn
78. Menfa'atsiz gün-dürür ey māh-rū
Ger veled gele cihāna rū-be-rū
79. Key tekebbür ḳo ya hem cebbār şıfat
O nekū ḥūyı ya vaz bī-menfa'at
80. Ḥuccet idici dili tīz sözi sem
Āḫir ölümü kılıcdan ola hem
81. Ger ḥacāmat idesin renc iledir
Şeyr u hem şormak katı müşkildir
82. Oḳ atup at ḳoşmak işsisi yok
Varmağıl ḥammāma ḥüsrān ola çok
83. İllā bu günde sem bulan kişi
Tīz bula şıḫḫat gidedir teşvīşi
84. Ḥāmis 'işrīn katı naḫs oladır
Her ne iş kim idesin nehy oladır

85. Ger ola yigirmi altıncı günü
Key mübârek gün-dürür sen bil bunu
86. Sâ'ati buluk laṭîf ey nesl-i Cem
Müsâ peygamber deñizi geçdi hem
87. Her ne hâcet kim dilersin Tañrıdan
Cümlesi maḳbûl ola ey cân-ı ten
88. Sâbi' 'işrîn mübârekdir neden
Toğdı Ya'ḳübü'n-Nebîdir anadan
89. Ger toğa oğlan eyüdü hâl-i deyr
Ṭâli'i meymûn ḥuceste ḥâldir
90. Çün aya sâmin daḥi 'işrîn ola
Key eyü ḳutlu mübârek gün ola
91. Pes yigirmi toḳuzı ḳutlu-yumuş
Sâ'ati ḥüb günü devletlü-yümüş
92. Hem otuzuncı günü ey oş-liḳâ
Ḥâcet istemek eyüdü müṭlaḳâ
93. Key mübârek gün-dür ol bil müṭlaḳâ
Hem bu gün toğdı anadan İsmâ'îl ata
94. Bu gün olanıñ eyüdü haddi yoḳ
Alıcı şatıcı ribḥ eyleye çoḳ
95. Ger veled gelse naşîbü'l-'ıyş ola
Toğrı söyleyici ḥayr-endiş ola
96. Niyyeti ḥayr oladır her rûz [u] şeb
Bir daḥi ma'nâ işit sen bu'l-'aceb
97. Ger yâdı ḳılına bu gün bir ḳumâş
Tîz gerü bulunadır olmaya fâş
98. Görenler geldi cihâna ey ulu
Ḥikmet ü 'aḳl u ma'âniden tolu
99. Kimisi gördi şınadı 'âḳıbet
Kimine geldi münâdî 'âḳıbet
100. Ḳaydını muḥkem yediler bî-gümân
Pes yazup bize ḳodular bî-gümân
101. Kim buları dâ'imâ yâd idevüz
Ḥayr-ıla cân mülkin âbâd idevüz

102. Çün gidevüz biz kıla bu rüzigâr
Qalmaya bizden cihānda yādigâr
103. İllā bu sözler ki söylendi tamām
He bir ay haddince söylendi tamām
104. Pes buña kılan nazar dīn serveri
‘Ālim ü ‘ākıl muhakkak ‘aşk eri
105. Hıyır-ile aña bizi erlik ide
‘Aybına bakmaya serverlik ide
106. Kendü lutfundan du‘ā eyleye hem
Raħm idüp alkış-ile söyleye hem

3. SONUÇ

Osmanlı sahası içinde hem manzum hem mensur olarak yazılmış olan sâ’atnameler, hem yurtiçi hem yurtdışı kütüphanelerinde sayı olarak çokça mevcuttur. Özellikle Hibetullah Gözcü b. İbrahim ve Abdülganî Efendi’ye ait olan sâ’atnamelerin nüshalarının fazlalığı bu türdeki eserlere yazılmış oldukları dönemde çokça rağbet edildiğinin kanıtıdır. Latin harflerine aktarılan ve incelemesi yapılan eser bu sebeple önemlidir.

Makaleye konu olan Esrâr-ı Eyyâm, 06 Mil Yz A 4077/3 numarasıyla Milli kütüphanede kayıtlıdır. Mesnevi nazım şekliyle yazılan eser aruzun fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün kalıbıyla yazılmıştır. Eserin başında ayın hareketlerinin hem dünyayı hem de insanları etkilediği ve bu sebeple ayın her bir gününün insanlar üzerinde farklı tesirleri olduğu şair tarafından belirtilmiş ve her bir gün için okuyucuya bilgi verilmiştir. Astronomi ve matematiğin hâlihazırda gelişmiş olduğu o dönemler için bu tür eserler halk tarafından rağbet görmüştür. Bu yönüyle bu eserler, toplumun estetik, kültürel ve psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılama işlevi taşıyan önemli araçlardır.

Esrâr-ı Eyyâm isimli bu eser, 106 beyit olup, hemen hemen kusursuz bir aruz vezni ile yazılmıştır. Söz sanatlarından uzak, üslup olarak anlaşılır ve sade bir dille yazılan eserin yazılış veya istinsah tarihi belirtilmediği gibi, dil ve üslup özellikleri bakımından da hangi yüzyıla ait olduğu anlaşılammaktadır. Bununla birlikte, Türk Edebiyatına dair literatüre kazandırılması hem bundan sonra bu türde çalışma yapacak araştırmacılara kaynaklık etmesi hem de Divan şairlerinin halktan, tarih ve edebiyat kitaplarında sözü edildiği kadar kopuk olmadıkları ve sadece belirli bir sosyal zümrenin anlayabileceği eserler vermediklerini göstermesi açısından önemlidir. Halkbilim alanında halk takvimi çalışmalarının yanı sıra geleneksel kültür-edebi eser etkileşimi bağlamında da sâ’atnameler konusunda yapılacak olan disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın, bu doğrultudaki çalışmalara yol gösterici olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Abdülganî Bin Celîl, Risale-i Abdülgani Efendi fi Havâssü Eyyâmi’l-Usbû, Makedonya Milli Kütüphanesi OMCT II Koleksiyonu No: 724, Üsküp.

Altuntaş, Halil; Şahin, Muzaffer (Haz.) (2011). Kur’an- ı Kerim Meâli, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Akaalın, Esra Güzel (2018). “Kitâb-ı Sâ’atnâme (İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, Dizin, Tıpkıbasım)”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Atalan, Mehmet (2001). “Cafer Es-Sadık’ın Eserleri”, Dini Araştırmalar, C. 4, s. 11, ss. 113-132.

- Aydın, Mehmet (1995). “Fal”, TDV İslâm Ansiklopedisi Test Yayını, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fal#1> [Erişim: 04.06.2023].
- Boyras, Şeref (2006). Fal Kitabı (Melhemeler ve Türk Halk Kültürü), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çelebi, İlyas (1995). “Fal”, TDV İslâm Ansiklopedisi Test Yayını, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fal#2-islamda-fal> [Erişim: 04.06.2023].
- Gür, Nagihan (2012). “Osmanlı Fal Geleneği Bağlamında Yıldıznâme, Falnâme ve Tâlinâme Metinleri”. Millî Folklor, Yıl 24, S. 96, s. 202-215.
- İlhan, Enes (2020). Örnek Saatname Metni (Havass-ı Eyyâm) Işığında Günlere Dair Bazı İnanışlar ve Kaynakları, Journal of Turkish Language and Literature Volume:6, Issue:3, (443-468).
- Örnek, Sedat Veyis (1971). Etnoloji Sözlüğü, Ankara: DTCF Yayınları.
- Yazar ve yıl yok. Esrâr-ı Eyyâm Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 4077/3 varak: 62b-64a.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

Katkı Oranı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkıda bulunmuştur.